

J. CORREDOR-MATHEOS

LA IMATGE ACTUAL DE LA CULTURA

Estem immersos en alguna cosa que diem cultura, que estructurem entre tots i que alhora ens estructura, però que difícilment podem aïllar. Parlar d'art o de la literatura, de cinema o de música implica una concreció de l'objecte, però el concepte de cultura és massa ampli i, sobretot, massa abstracte. Ja trobem la primera dificultat en parlar de la imatge de la cultura quan ens adonem que en el nostre temps tot és imatge —encara que aquí aquest mot té un altre significat. Només cal que obrim els ulls per veure que les imatges ens envaeixen constantment, fins a ofegar-nos. En contrapartida i retornant a allò que importa, no disposem d'una imatge global. No és pas que no tinguem una imatge de la nostra cultura, equivocada o no: s'esdevé que és fragmentada, si no és que es tracta d'una infinitat d'imatges calidoscòpiques.

del renaixement al postmodernisme

Picasso destrossà la imatge de l'art renaixentista; però, en tot cas, sense deixar d'ésser renaixentista. Quelcom semblant ocorregué amb Joyce. Freud, per posar un exemple clàssic, descompongué la individualitat —probablement quan pretenia recompondre-la, com si fos una joguina trencada. La imatge tradicional, el que en quedava, es dissolgué com a conseqüència de la destrucció de tot un món. Encara que diguem que la nostra cultura no té imatge, el que volem dir és que allò que realment ens manca és món, realitat.

Però acceptem que puguem continuar parlant d'una certa imatge de la cultura, sigui quina sigui. Encara que fragmentada, serà més o menys recognizable. Estem d'acord que una imatge no és una realitat, sinó que en constitueix una representació. El que li dona

eficàcia, —per dir-ho amb paraules de René Wellek i Austin Warren—, «no és tant la condició viscuda, com el caràcter d'esdeveniment mental relacionat particularment amb la sensació». Aquesta eficàcia es deu doncs al fet que es tracta d'un «vestigi», d'una «reliquia», d'una «representació de la sensació». Aquesta imatge serà sempre en bona part subjectiva, i tan sols podrà tenir algun valor en la mesura que no s'hi renunciï (Max Weber ja considerava que no es pot fer ciència social eliminant la subjectivitat).

Ens movem i parlem en una situació que no sabem com anomenar, ni tampoc tenim per què fer-ho. Postmodernitat és, sobretot, un eslògan perquè la mercaderia es vengui. D'acord que trobem que això que passa sembla nou, però cal anar amb compte d'allunyar tota la faramalla consumista de la indústria cultural. Ens sentim una mica fora de temps, però això no és pas cap situació nova. Ens diverteix que molts dels que ho volien condicionar tot al factor temporal siguin els mateixos que han portat el tren a la via morta.

S'han volatitzat les avantguardes i alhora la sospita que ens assalta és que tota aquella successió de moviments no eren sinó, entre moltes altres coses, els últims espeternecs del Renaixement. En l'avantguarda hi ha, tanmateix, grans troballes, vivíssimes intuïcions, i el perill ara és tirar-ho tot per la borda. L'avantguarda significava situar-nos sempre en un angle concret, davant la incapacitat d'abastar la realitat. Ara, si de veritat volem sortir del laberint, hem d'intentar abraçar-ho tot— intentar-ho, fer «com si», ens hi ajudarà.

Una imatge es manté per coherència, perquè la realitat que representa ja conté alguna cosa que ho aglutina tot. En el passat, fins al Renaixement o potser fins al manierisme, que marca un trencament profund en la visió, el que donava sentit era la comprensió sagra-

ISRAEL. 1968

NÀPOLS. 1970

da del món. D'aleshores ençà, tot se'ns ha desmuntat i, així, la ciència, en la seva exaltació racionalista, ens ha induït a creure que la realitat és com un *meccano*: «el món colorista i polifacètic de la consciència habitual —són paraules de Feyerabend— es veu substituït per una basta esquematització on no hi ha ni color, ni olors, ni sentiments, ni tan sols el curs temporal habitual; i ara aquesta caricatura és considerada com la realitat». ² Són molts els que creuen que, pel camí de la ciència estrictament racionalista no fem sinó anar darrere la llebre mecànica i que —com digué ja fa dècades el venerable Eddigton— l'únic que veiem en els aparells d'observació és la nostra pròpia imatge.

imatge i art modern

¿I quina imatge descobrim, quan observem la nostra cultura, deixant de banda el nostre rostre? L'art modern és molt explícit: precisament, pedra de toc fonamental es la incapacitat que sent l'escriptor o l'artista d'avui per oferir una imatge del rostre i de la figura de l'home. Tot el realisme postpicassà de travessar l'abstracció o bé obviant-la, però atenyent-ne d'alguna manera els efectes, semblava esforçar-se a reinventar la figura humana. Quan ho aconsegueix és per mostrar unes imatges intencionadament buides d'humanitat —hiperrealista com John de Andrea i Richard Estes— o esquemàtiques i caricaturesques, com les que ens proposa el neoexpressionisme salvatge i les seves variants transavantguardistes. Al marge de la qualitat que poden tenir a vegades, el que demostren, primer de tot, és aquesta impotència a què em referia. Fins i tot un cas aparentment tan marginal a l'avantguarda com Antonio López desvetlla alguna versemblança amb més alçada i profunditat: més que éssers humans, se'ns mostren com éssers fantasmals de buits insondables, però no pas veritables imatges d'éssers vius. Una cosa semblant podem dir de la novel·la o el teatre, on les individualitats es dilueixen en el col·lectiu d'una acció difusa. Amb les excepcions que vulguem, bàsicament marginals: en el context occidental o en l'extern.

Que l'artista d'avui no pugui configurar la imatge de l'home, potser significa que l'home mateix no existeix, és a dir, que manca la individualitat que havia estat la clau del desenvolupament de la cultura occidental durant els últims quatre segles: la imatge de l'home, ara substituïda per una multitud de coses que guarden relació amb l'expansió dels mercats. Avui tot surt a la venda, el present i el passat, i, tirant llarg, el futur i tot. «Tota la nostra cultura lineal i acumulativa —ens recorda Braudillard— s'enfonsaria si no fóssim capaços de preservar la «mercaderia» del passat tot traient-la a la llum». (Abans havia afirmat que «Ram-sès no significa res, per a nosaltres; tan sols la mòmia té un valor incalculable, vist que garanteix que l'acumulació tingui sentit» ⁽³⁾.)

En aquesta consideració de la imatge, hi té un paper important l'aparició de les noves tecnologies. El creador de cultura es troba amb una joguina nova i no sap ben bé què fer-ne. No em refereixo pas, és clar, al cinema, vella temptativa, sinó a la mateixa televisió, encara tan poc aprofitada en aquest sentit, el vídeo, la informàtica. La utilització de les noves tecnologies per part de la indústria cultural és, en canvi, perfecta. Fins al punt que, a grans trets, la imatge de la cultura és la que ella mateixa ens ofereix.

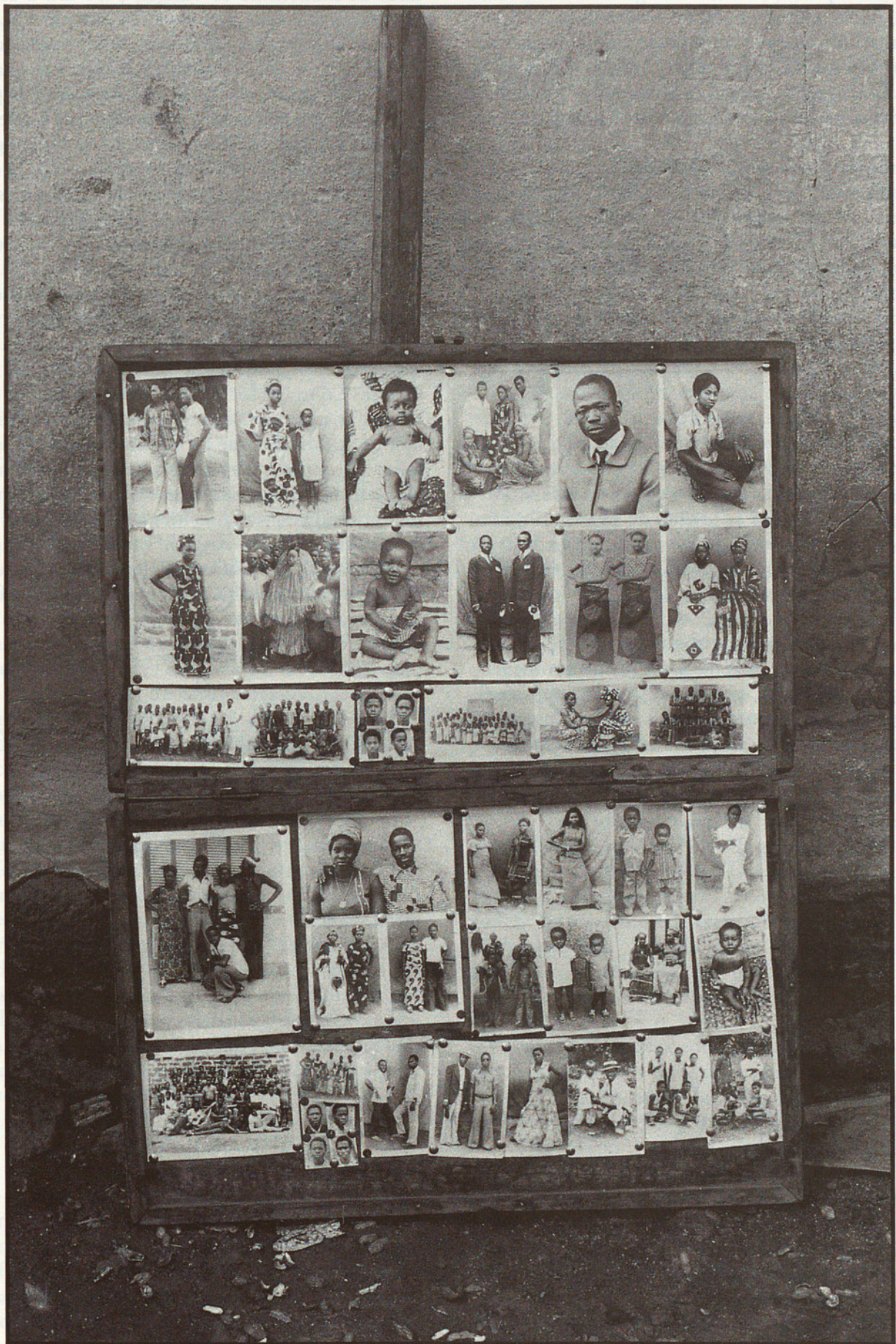
No em refereixo sols a la cultura baixa o mitjana, sinó quasi en la mateixa mesura, a la de les èlites. Tal o tal novel·lista, pintor, arquitecte, conjunt musical, han estat del tot fabricats, o bàsicament. Tot això configura la imatge de la nostra cultura. O bé ho creiem, o bé intentem resistir-hi amb més o menys èxit.

una imatge redundant

La imatge de la nostra cultura és sempre redundant: en això consisteix la força persuasiva, perquè primer se'ns vol convèncer i, sobretot, vèncer. És una imatge d'una imatge. El fet cultural queda lluny: de vegades tan lluny, que costa reconèixer-lo, si existeix. Es treballa per aconseguir ser notícia, imatge noticable. La cultura, així, és «soroll». La veritable informació no interessa. Interessa si pot ser païda ràpidament, potser la cultura veritable sempre és difícil de pair: això en un sentit, perquè en un altre, bé pot ser com un aire que es respira sense sentir. D'una manera o altra, és difícil «col·locar-la», parlant mercantilment. La cultura que circula i que ens veiem obligats a absorbir —que esgotador resulta buscar-ne d'altra, en aitals circumstàncies!— és una cosa invertebrada, sense cap mena de significat.

No és estrany que el terrorisme es converteixi en signe representatiu de la nostra època. L'agressió terrorista neix de la desesperació en no poder incidir en un determinat camp —polític, religiós, nacional. És una resposta paroxística a una situació cultural i social paroxismal. El terrorisme forma part de la imatge cultural, l'anima i és naturalment inútil, malgrat que es tracti d'un signe revelador. El terrorista no té imatge, no en troba o bé hi ha de renunciar. Tota la nostra cultura, com la nostra societat, simulacre d'això i d'allò, incita al terrorisme, a l'escapada per la porta falsa. És una resposta radical a la situació del «campi qui pugui»: en lloc de buscar una taula de salvament, es dinamita el vaixell a fi que s'enfonsi com abans millor i ens ofeguem tots plegats.

La imatge de la cultura que tenia l'home del passat contenia ingredients utòpics, glorificava d'alguna manera el mateix creador i destinatari d'aquesta imatge. La imatge de la cultura actual és catastrofista. L'amenaça nuclear —amb els avançaments o mostres que rebem en aquest sentit— i d'altres amenaces tenen, sobretot, el valor de símbols. Deixant de banda el

COSTA D'IVORI. 1977

perill real en què vivim són avui signes de la descomposició de la cultura i de la seva imatge. Tot és fragmentat: el *collage* és el mètode més apropiat per treballar a la nostra època; el *patchwork*, el remei i el camí. Les imatges de la cultura se succeïxen i apilonen i, finalment, acaben a les escombraries al cap de pocs dies.

Les escombraries són un altre concepte que podem considerar clau en la cultura i en la imatge que en percebem. Escombraries com a «fatalitat». A les escombraries, tot hi va molt aviat, i moltes vegades en rescatem coses que crèiem inservibles per reciclar-les. Reciclatge: la nostra cultura, incapaç de crear una imatge... —volia dir-ne nova, però m'agradaria més pròpia, creativa—, entra a sac en el passat, llunyà i proper, i hi posa pedaços. La imatge de la nostra cultura revela clarament com n'és de barroera. Es posa un pedaç a la cultura, un pedaç a la imatge, per anar tirant, però es fa veure que és nou. D'acord que algun creador se salva, en general marginal, de manera que la imatge de la cultura no el reflecteix, si més no durant un temps, fins que se'l recull de les escombraries on havia anat a parar i se'l recicla de nou, o bé quan ha estat superat en els aspectes més anecdòtics i llimades totes les seves arestes.

crisi de l'humanisme

Tota aquesta cerimònia de la confusió l'anomenem «pensament múltiple», per donar-nos la sensació de llibertat. «Hem d'acostumar-nos a pensar sense motllos ni criteris», —ens diu per si ho ignoràvem, Lyo-

tard. El mimetisme és obligat, però ara d'una altra manera, amb colors personals. Tot és èmfasi. La imatge de la cultura s'ha inflat i ens volen convèncer que aquest artifici és la naturalitat mateix. Les grans paraules i els grans conceptes han desaparegut, però es juga amb els grans temes del passat, que es treuen de les cultures més antigues, buits de tot contingut. La màgia s'ha substituït per la prestidigitació, la cultura és, sobretot, crítica, i li plau ser-ho. Encara més que fa un segle, ens trobem davant l'home alexandri de què parlava Nietzsche («un bibliotecari, un corrector de proves»).

Tant se val el que es digui, l'humanisme està en crisi, la imatge de la cultura està fragmentada, fluctua sense orientació com els sòlids i els líquids a l'espai exterior. Avui podem dir que la cultura no té una imatge. Contradictòriament, però, podem dir que hi ha una imatge, però que no hi ha cultura, o bé que la imatge és difusa, i que no podem assegurar res sobre quina pot ser la nostra cultura; que no tenim ni imatge ni cultura, o bé que tenim imatge i que tenim cultura; que tenim de tot i que tot es meravellós. En aquest moment sembla que tot val. Tanmateix, la impressió dominant és que la cultura té algun defecte greu, i que també la pateix, per tant, la imatge que ens ofereix.

J. CORREDOR-MATHEOS
Escriptor i crític d'art

NOTES

1. WELLES, René i WARREN, Austin, *Teoria literaria*, Biblioteca Romànica Hispànica, Editorial Gredos, p. 223, Madrid, 1985.
2. FEYERABEND, Paul, *Adiós a la razón*, Editorial Tecnos, S.A., p. 151, Madrid, 1984.
3. BRAUDILLARD, Jehu, *Cultura y simulacro*, Editorial Kairós, p. 21, Barcelona, 1978.